

зације дела бирача и појаве нових антимигрантских организација и партија које су измениле политичку архитектуру земље.

Колико је ова књига у исто време и научна и ангажована, сведочи последње поглавље, које носи назив Демократска политика емоција. Као решење за проблеме, Франк Бис је понудио концепт култивације демократских страхова. Овај приступ, сугерише аутор, послужио би не само у рушењу ауторитаристичких тенденција у друштву него би помогао и у одбрани демократских институција. У том смислу, пређашња искуства могу бити важан оријентир у решавању социјалних криза.

Књига Франка Биса представља једно иновативно дело у области савремене историје, пре свега због скретања пажње на феномен политичке употребе емоција. *Република страха* својом методологијом представља успешан начин еклектичног измирења неколико историографских дисциплина (политичка историја, друштвена историја, историја менталитета, историја идеја и др.) које заједничким снагама покушавају да разумеју комплексно поље осећајности. Обухватајући многе друштвене и интелектуалне феномене савремене Немачке, Бис је читаоцима представио несумњиву повезаност континуитета и промена у једном друштву. И поред чињенице да је аутор у тумачењима исказао и своја политичка уверења (што нарочито долази до изражаја приликом критичких осврта на политику Доналда Трампа и десничарских популистичких покрета), ова студија недвосмислено својом акрибичношћу и оригиналношћу може послужити не само проучаваоцима Немачке већ и многим историчарима широм света.

Петар С. ЂУРЧИЋ

---

Jeremy Friedman. *Ripe for Revolution: Building Socialism in the Third World*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press, 2021.

Велики број земаља Трећег света се, у првих неколико деценија по завршетку Другог светског рата, симптоматично опредељивао за социјалистички модел развоја. Главни разлог, како је приметио Од Арне Вестад, представљало је убеђење да је социјалистички модел био више у складу са идејом о праведном друштву, као и чињеница да Совјетски Савез брже напредује од Сједињених Држава. С друге стране, капиталистички модел је, за многе новоослобођене земље, подразумевао свесрдну сарадњу са дојучерашњим колонизаторима, што је такође утицало на одлуку да се крене „другим“ путем.

Убрзо су постављена многа питања практичне примене и стварања одрживог модела социјалистичке изградње у државама Азије, Африке и Ла-

тинске Америке. Да ли фаворизовати развој индустрије или пољопривреде? Успоставити демократски или ауторитарни систем? Треба ли пре изградити комунистичку партију или радничку класу? Да ли религијска и национална осећања треба подстицати или потиснути? Како устројити државни и приватни сектор? Сва ова питања проблематизовао је Џереми Фридман, млади историчар са Харварда познат по својој студији о кинеско-совјетском сукобу и његовој рефлексiji на државе Трећег света, у својој монографији *Ripe for Revolution: Building Socialism in the Third World*, изашло крајем 2021. године.

Поменуће државе покушавале су да изграде сопствени модел социјализма, не желећи директно потчињавање Москви, Пекингу или било којем другом центру. Ипак, помоћ социјалистичких земаља била је неопходна у овом процесу у коме су, како наглашава аутор, поред Совјетског Савеза и Кине активно учествовали Југославија, Куба, Источна Немачка, Бугарска, Румунија, Чехословачка, чак и Северна Кореја.

Како би најбоље испратио процесе социјалистичког експериментисања широм Трећег света у периоду Хладног рата, аутор се определио за пет студија случаја: Индонезију, Чиле, Танзанију, Анголу и Иран. Како се може прочитати у уводу књиге, разлог зашто је одабир пао баш на ових пет земаља лежи у чињеници да су све представљале значајна бојишта Хладног рата, све су се одупирале формалном везивању за совјетски блок и све су експериментисале са облицима социјализма који нису били под доминацијом комунистичке партије. Такође, у књизи су изнети бројни аргументи да су примери поменутих држава послужили у формирању глобалне стратегије социјалистичких земаља према државама Трећег света.

Прво поглавље Фридман је посветио Индонезији и њеној комунистичкој партији, скрећући пажњу на чињеницу да је КП Индонезије шездесетих година представљала највећу невладајућу комунистичку партију на свету. Задобивши позицију најмоћније политичке организације у земљи, партија се колебала између оружане борбе и мирног заузимања власти, налазивши се константно између совјетског и кинеског утицаја. Низом аргумената аутор је јасно показао да су комунисти у Индонезији, у договору са Совјетима, подржали диктатуру Сукарна као најбржи пут ка социјализму. Оног тренутка када је Сукарно запоставио економски развој који је очекивала Москва, ставивши нагласак на антиимперијалистичку реторику, дошло је до разлаза КП Индонезије са Совјетима и њеног све већег приближавања Пекингу. Уништење индонежанских комуниста 1965. године представљало је један од кључних догађаја Хладног рата из ког су, како је аутор апострофирао, СССР и остале социјалистичке државе извукле бројне поуке.

Тему другог поглавља представља Чиле, где је 1970. године власт задобио Покрет народног јединства, коалиција коју је предводио Салвадор Аљенде. Од тог тренутка Чиле је, утврђује Фридман, за савременике постао модел „мирног“ и демократског пута у социјализам, који су Совјети активно охрабривали као потенцијални пример за Латинску Америку, као и за Француску и Италију где би комунистичке партије изборима могле доћи

на власт. Насилно свргавање Аљендеа, узроковано поделама унутар коалиције и радом бројних непријатеља споља и изнутра, ставило је тачку на чилеански пут у социјализам. Како је аутор закључио, овај случај у великој мери је допринео напуштању „мирног“ пута, поготово у Латинској Америци, где су герилски покрети доминирали у наставку Хладног рата.

У следећем поглављу аутор се бави Танзанијом и њеним покушајем стварања јединственог афричког социјализма (Ујама) који се заснивао на самодовољности и развоју пољопривреде на уштрб индустрије. И поред отвореног одбацавања марксизма и блискости са Пекингом, Фридман је успешно показао да су Совјетски Савез и остале социјалистичке земље подржавале пут којим је кренуо председник Њерере, видевши у њему потенцијал који би могао да се прошири на остале земље Африке. Како се овај експеримент, после велике глади и економског колапса, показао као катастрофалан, аутор је нагласио да су друге социјалистичке земље извукле поуку да социјализам не може успети без снажне, класно засноване и „авангардне“ партије која фаворизује индустријализацију.

Четврто поглавље обрађује случај Анголе од раних шездесетих и почетка борбе за ослобођење, па све до друге половине седамдесетих и успоставе марксистичко-лењинистичког режима. Први део поглавља, како би читаоцима приближио контекст, Фридман је посветио борби Анголе за независност, у којој су учествовала три различита ослободилачка покрета. Превагу је однео просовјетски на челу са Агостином Нетом (МПЛА), који је започео изградњу социјализма у Анголи. Ипак, у већем делу поглавља аутор успешно износи аргументацију да се, због бројних проблема изнутра и споља, нови режим, поред Совјетског Савеза, у великој мери ослањао и на Кубу, Југославију и Источну Немачку приликом изградње „авангардне“ партије.

У последњем поглављу Фридман обрађује Иранску револуцију као алтернативу социјалистичкој изградњи. Изазвана снажењем исламизма, као и неуспехом социјализма широм Трећег света, поменути алтернатива показала се као снажан антиимперијалистички и антикапиталистички такмац социјализму. Велики део поглавља посвећен је ставу комунистичке Тудех партије (коју су у потпуности подржавали Москва и Источни Берлин) према Исламској револуцији. Наиме, по мишљењу аутора, осврћући се на дотадашње лекције из Трећег света ирански комунисти су подржали Ајатолаха Хомеинија и консолидацију исламског режима, величајући га због антизападног карактера. Такав режим, у исто време, сматрали су неодрживим, стрпљиво чекајући прилику да преузму власт. Ипак, после погрешне процене партија Тудех је уништена, а ирански режим је, уз одређене социјалистичке елементе, опстао до дана данашњег.

Поред бројне релевантне литературе, књига Церемија Фридмана настала је на основу исцрпних архивских истраживања у Бугарској, Чилеу, Кини, Немачкој, Мозамбику, Португалији, Румунији, Русији, Јужној Африци, Танзанији, Уједињеном Краљевству, Сједињеним Државама, Замбији. Приликом истраживања односа југословенске спољне политике према изабра-

ним државама и њиховим социјалистичким експериментима, аутор је користио грађу Архива Југославије у Београду.

На крају, неопходно је нагласити да је научна монографија *Ripe for Revolution: Building Socialism in the Third World* пружила детаљнији увид и помогла да се социјализам разуме знатно прагматичније и флексибилније, поготово у оквирима Трећег света, где је представљао привлачнији модел за изградњу државе и друштвену трансформацију.

Лука САВЧИЋ

---

*The Balkan Route: Historical Transformations from Via Militaris to Autoput*, eds. Florian Riedler, Nenad Stefanov. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2021, 241.

Истраживање историје једне руте нуди могућност да се боље и из другачијег угла разумеју многи историјски догађаји и процеси, државна политика и њено посматрање сопствене територије, однос државе и друштва према државним границама, многа питања (дис)континуитета и појава дугог трајања, међусобни утицаји географије и друштва, комуникације, свакодневни живот „обичних људи“... Такође, проучавање једне овакве теме може помоћи да се, приликом писања и читања текстова о прошлости, мобилност људи не посматра као померање фигура на шаховској табли. Међутим, поједине руте се посебно издвајају по свом значају. Једна од њих је свакако Балканска рута, односно најкраћи (копнени) пут који, пратећи погодније терене у долинама Марице, Нишаве, Јужне и Западне Мораве и Дунава, од Босфора води ка средњој Европи.

Управо је Балканска рута предмет истраживања у зборнику радова *The Balkan Route: Historical Transformations from Via Militaris to Autoput*, чији су уредници др Флоријан Ридлер (Florian Riedler), научни координатор програма „Transottomanica“ Универзитета у Лајпцигу и др Ненад Стефанов, научни координатор Интердисциплинарног центра Хумболтовог универзитета у Берлину. Идеја објављивања овог зборника проистекла је из два научна скупа. Први је одржан 2016. године у оквиру истраживања „фантомских граница“ у источно-централној Европи, а финансирало га је немачко Федерално министарство образовања и истраживања. Други скуп, организован 2018, чији је домаћин био Интердисциплинарни центар Хумболтовог универзитета у Берлину, био је такође посвећен проучавању граница.

Зборник садржи радове седморо стручњака из пет земаља: Србије, Немачке, Бугарске, Швајцарске и Аустралије. Они су за своје радове користили литературу на енглеском, немачком, српском, бугарском и другим језицима, спроводили теренска истраживања, користили различите врсте